

Анотація

Сердюк А. В. Историчний розвиток засобів аудіо-, відеоконтролю в слідчій практиці та їхнього нормативного регулювання. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню генезису засобів аудіального та візуального контролю в оперативно-розшуковій діяльності з подальшою трансформацією в слідчу діяльність як певних негласних слідчих (розшукових) дій.

Ключові слова: оперативно-розшукові засоби, оперативно-розшукова діяльність, негласні слідчі (розшукові) дії, аудіо-, відеоконтроль, технічні засоби.

Аннотация

Сердюк А. В. Историческое развитие средств аудио-, видеоконтроля в следственной практике и их нормативного регулирования. – Статья.

Статья посвящена изучению генезиса средств аудиального и визуального контроля в оперативно-следственной деятельности с дальнейшей трансформацией в следственную деятельность, как определенных негласных следственных (розыскных) действий.

Ключевые слова: Оперативно-следственные средства, оперативно-следственная деятельность, негласные следственные (розыскные) действия, аудио-, видеоконтроль, технические средства.

Summary

Serdyuk A. V. The historical development of audio -, video control facilities in the investigatory practice and normative regulation of them. – Article.

Article examines the genesis of funds auditory and visual control in operational investigative activity with subsequent transformation in the investigative activity, as specific undercover investigative (search) actions.

Key words: operational investigative tools, operational investigative activities, undercover investigation (search) actions, audio-, video control, technical tools.

УДК 343.13

К. Д. Волков

ОБҐРУНТОВАНА ПІДОЗРА ЯК КРИТЕРІЙ ПРАВМІРНОГО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ Й ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Постановка проблеми. Сучасна теорія кримінального процесу спрямована на дотримання принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями й визначають зміст і спрямованість діяльності держави. При цьому принцип верховенства права в кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Водночас основна увага сучасного реформування системи кримінальної юстиції спрямована на імплементацію положень Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод (далі – Конвенція). Більш того, саме практика ЄСПЛ допомагає якісно та глибоко пізнати основні позиції європейської спільноти у сфері захисту прав людини. Треба відмітити, що ст. 5 Конвенції визначає таке невід’ємне право кожної людини, як право на свободу й особисту недоторканність, порушення та неправомірне обмеження якого може призводити до надзвичайно тяжких наслідків.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей такого критерію правомірного обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні, як обґрунтована підозра.

Виклад основного матеріалу дослідження. Положення Конвенції містять чіткий перелік обставин, на підставі яких право на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні може бути обмежене, а саме: 1) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом; 2) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом; 3) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення; 4) затримання неповнолітнього на підставі законного рішення з метою застосування наглядових заходів виховного характеру або законне затримання неповнолітнього з метою допровадження його до компетентного органу; 5) законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг; 6) законний арешт або затримання особи з метою запобігання її недозволеному в'їзду в країну чи особи, щодо якої провадиться процедура депортації або екстрадиції.

Як бачимо, одна з підстав правомірного обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні – наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення.

Вважаємо, що з'ясування сутності поняття «обґрунтована підозра» варто проводити саме на основі дослідження відповідної практики ЄСПЛ як міжнародного судового органу, що здійснює тлумачення та пряме застосування положень Конвенції.

Так, у справі «Лоулесс проти Ірландії» [1] ЄСПЛ констатував, що п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції дозволяє застосовувати запобіжний захід, пов'язаний із позбавленням волі лише для того, щоб перепроводити заарештованого або особу, яка тримається під вартою, до правомочного судового органу, чи йде мова про особу, щодо якої є обґрунтовані мотиви для підозри у вчиненні кримінального правопорушення, або про особу, щодо якої є достатні підстави вважати за необхідне попередити вчинення нею злочину або втечі після скоєння злочину. ЄСПЛ підкреслив, що неможливо тлумачити п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції окремо від ч. 3 ст. 5 Конвенції, разом із якою вони формують ціле. Стаття покладає зобов'язання доставити затриману особу до судді або з метою розгляду питання позбавлення волі, або проведення суду по суті. ЄСПЛ підкреслив, що якщо значення, яке надається цьому зобов'язанню, є неточним, то будь-яка особа, підозрювана в намірі вчинити правопорушення, може бути арештована й поміщена під варту лише на основі адміністративного рішення на необмежений період, і такі арешт або тримання під вартою не будуть розглядатися як порушення Конвенції. Використовуючи це тлумачення, ЄСПЛ дійшов висновку, що заявник не був затриманий, щоб бути доставленим до правомочному судовому органу й що під час утримання під вартою він не був перепроваджений до судді протягом «розумного строку». Виходячи із цього, його позбавлення волі не відповідало п. «с» ч. 1 ст. 5 та ч. 1 ст. 5 Конвенції.

У справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» [2] ЄСПЛ вказав, що той факт, що заявнику не було пред'явлено обвинувачення й вони не постали перед судом, не обов'язково означає, що позбавлення заявників свободи не відповідало п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції. Уряд і Комісія заявили, що існування подібної мети треба розглядати окремо від її досягнення й що п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції не припускає, що слідчі органи повинні мати докази, достатні для пред'явлення обвинувачення або в момент арешту, або в період тримання під вартою. Такі докази ймовірно не можна було отримати або ж представити в суді, не наражаючи на небезпеку життя третіх осіб. Немає підстав вважати, що поліцейське розслідування в цьому випадку проводилося недобросовісно й що затримання заявників не мало на меті «просунути» це розслідування, підтвердивши або знявши конкретні підозри, які, як вирішив ЄСПЛ, обґрунтовували їх арешт. ЄСПЛ припустив, що якщо це було б можливо, поліція пред'явила б обвинувачення, а заявники постали б перед компетентним судовим органом. Тому оспорювані арешт і затримання переслідували цілі, визначені в п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції. Варто додати, що в зазначеній справі судді У. Салседо і К. Салседо висловили думку, згідно з якою ст. 5 Конвенції не надає державі будь-якої свободи розсуду. Якби принцип свободи розсуду був застосований відповідно до ст. 5 Конвенції, то це повністю змінило б характер цієї найважливішої статті та поставило б її в залежність від рішення виконавчої влади.

У справі «Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства» [3] ЄСПЛ визначив, що п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції говорить саме про «обґрунтовану підозру», а не про справжню, або щирі, підозру. У цьому випадку «обґрунтованість підозри», на якій має ґрунтуватися арешт, складає важливу частину гарантій проти свавільного арешту й утримання під вартою, викладених у п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції. При цьому ЄСПЛ погодився з доводами уряду стосовно того, що наявність «обґрунтованої підозри» припускає існування фактів або інформації, які могли б переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа може вчинити злочин, що й можна розглядати як «обґрунтованість», однак це залежатиме від усіх обставин кримінального провадження.

У справі «Мюррей проти Сполученого Королівства» [4] ЄСПЛ зазначив, що визначення ступеню «підозри» треба шукати в п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції, яка у свою чергу не припускає, що слідчі органи повинні мати докази, достатні для пред'явлення обвинувачення або в момент арешту, або в період тримання під вартою. Такі докази ймовірно не можна було отримати або ж представити в суді, не наражаючи на небезпеку життя інших осіб. Метою допиту під час затримання, відповідно до п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції, є подальше просування кримінального розслідування шляхом підтвердження або усунення конкретної підозри, що обґрунтовує арешт, адже факти, які є підставою для підозри, ще не досягли рівня, необхідного для засудження або навіть для пред'явлення обвинувачення, яке відбувається на наступному етапі кримінального процесу. При цьому наявність або відсутність «обґрунтованої підозри» в підсумку визначається в кожному випадку конкретними обставинами.

У справі «Ердагоз проти Туреччини» [5] ЄСПЛ вказав, що той факт, що заявникові не було пред'явлено обвинувачення або притягнуто до суду, не обов'язко-

во означає, що мета, з якою його затримано, не узгоджувалася з положеннями п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції. Існування такої мети повинно розглядатися незалежно від її досягнення, і п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції не передбачає, що поліція повинна отримати достатні докази для пред'явлення обвинувачень у зв'язку з арештом або коли заявник перебував під вартою. Відповідно до п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції метою проведення допитів під час тримання під вартою є подальше кримінальне розслідування, під час якого підтверджується чи спростовується конкретна підозра, яка стала причиною арешту. Отже, факти, які викликали підозру, не обов'язково мають бути одного рівня з тими, які необхідні для того, щоб не лише обґрунтувати засудження, а пред'явити обвинувачення, що є наступною стадією в процесі розслідування кримінальної справи. Проте для обґрунтованої підозри повинні бути факти або інформація, які б переконали неупередженого спостерігача в тому, що ця особа ймовірно вчинила злочин. У цій справі підозра досягла потрібного рівня, оскільки ґрунтувалася на конкретних фактах. Вони вказують на те, що метою позбавлення свободи було підтвердження або спростування підозри в тому, що заявник надав неправдиве повідомлення про злочин і сфальсифікував докази. Беручи до уваги поведінку заявника й характер злочинів, які розглядаються, ЄСПЛ не бачить підстав для того, щоб погодитися з рішенням державного прокурора стосовно того, що п. Ердагоза тримали під вартою упродовж двадцяти чотирьох годин із метою закінчення дізнання стосовно нього.

У справі «К.-Ф. проти Німеччини» [6] ЄСПЛ знову наголошував, що обґрунтованість підозри, наявність якої має служити підставою для арешту, є невід'ємним елементом запобіжної гарантії проти свавільного арешту й затримання й що це передбачено п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції. Наявність «обґрунтованої підозри» означає, що вже існують факти або інформація, які спроможні переконати об'єктивного спостерігача в тому, що відповідна особа ймовірно вчинила правопорушення. Однак факти, які зумовлюють виникнення підозри, не обов'язково мають такий саме рівень з'ясовності, який є необхідним на пізнішому етапі кримінального розслідування.

У справі «Лабіта проти Італії» [7] ЄСПЛ повторив: той факт, що конкретному заявникові не було висунуто обвинувачень або справу не було передано до суду, не обов'язково має означати, що мета його затримання суперечила п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції. Питання про наявність такої мети треба вивчати окремо від питання про те, чи було її досягнуто. З п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції не постає, що поліція повинна була отримати докази (достатні для винесення обвинувачень) або до моменту арешту, або під час перебування заявника під вартою. Проте для розумної підозри необхідні факти або інформація, здатна переконати незалежного спостерігача, що особа могла вчинити правопорушення.

У справі «Влох проти Польщі» [8] ЄСПЛ вказав, що ч. 1 ст. 5 Конвенції містить вичерпний перелік допустимих підстав для позбавлення свободи, які повинні бути інтерпретовані чітко. Людина може бути затримана відповідно до п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції тільки в контексті кримінальної справи з метою притягнення її до відповідальності за підозрою у вчиненні злочину. «Обґрунтованість підозри» в кримінальному правопорушенні, про яку йдеться в п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції, припускає

існування фактів або інформації, які могли б переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа ймовірно вчинила правопорушення. Як правило, проблеми в цій галузі виникають на рівні фактів. Проте на додаток до своєї фактичної сторони існування «обґрунтованої підозри» в значенні п. «с» ч. 1 ст. 5 Конвенції вимагає, щоб факти спиралися на одну з ознак злочинної поведінки, визначеної кримінальним законодавством.

Висновки. Враховуючи викладене, варто вказати, що «обґрунтованість підозри», наявність якої має служити підставою для затримання й обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, є невід'ємним елементом запобіжної гарантії проти свавільного обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні. Наявність «обґрунтованої підозри» означає, що вже існують факти або інформація, які спроможні переконати об'єктивного спостерігача в тому, що відповідна особа ймовірно вчинила кримінальне правопорушення. Поняття «обґрунтована підозра» не зобов'язує обвинувача на ранніх стадіях досудового розслідування довести всі елементи правопорушення, оскільки цей стандарт не вимагає, щоб обвинувач мав достатні докази для остаточного вирішення питання про винуватість особи та пред'явлення обвинувачення. У зв'язку із цим вважаємо, що факти, які викликали підозру, не обов'язково мають бути одного рівня з тими, які необхідні для того, щоб не лише обґрунтувати засудження, а пред'явити обвинувачення, що є наступною стадією в процесі розслідування кримінального провадження. При цьому «обґрунтованість підозри» у всіх випадках залежить від конкретних обставин кримінального провадження.

Література

1. Лоулесс проти Ірландії : Рішення Європейського суду з прав людини від 1 липня 1961 р. (Заява № 332/57) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:%22Lawless%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-57518%22>.
2. Броуган та інші проти Сполученого Королівства : Рішення Європейського суду з прав людини від 29 листопада 1988 р. (Заяви № 11209/84; 11234/84; 11266/84; 11386/85) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:%22Brogan%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-57450%22>.
3. Фокс, Кембелл і Хартлі проти Сполученого Королівства : Рішення Європейського суду з прав людини від 30 серпня 1990 р. (Заяви № 12244/86, 12245/86, 12383/86) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:%22fox%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-57721%22>.
4. Мюррей проти Сполученого Королівства : Рішення Європейського суду з прав людини від 28 жовтня 1994 р. (Заява № 14310/88) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:%22Murray%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-57895%22>.
5. Ердагоз проти Туреччини : Рішення Європейського суду з прав людини від 22 жовтня 1997 р. (Заява № 127/1996/945/746) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:%22Erdag%C3%B6z%22,%22documentcollectionid%22:%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22,%22itemid%22:%22001-58108%22>.
6. К.-Ф. Проти Німеччини : Рішення Європейського суду з прав людини від 27 листопада 1997 р. (Заява № 144/1996/765/962) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:%22K.-F.%22,%22respondent%22:%22DEU%22>

,%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58119%22]).

7. Лабіта проти Італії : Рішення Європейського суду з прав людини від 6 квітня 2000 р. (Заява № 26772/95) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:\[%22labita%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-58559%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:[%22labita%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58559%22]).

8. Влох проти Польщі : Рішення Європейського суду з прав людини від 17 січня 2001 р. (Заява № 27785/95) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:\[%22wloch%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-58893%22\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%22fulltext%22:[%22wloch%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-58893%22]).

Анотація

Волков К. Д. Обґрунтована підозра як критерій правомірного обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню основних рис дефініції «обґрунтована підозра» як критерію правомірного обмеження права на свободу й особисту недоторканність у кримінальному провадженні.

Ключові слова: права людини, право на свободу й особисту недоторканність, практика Європейського суду з прав людини, обґрунтована підозра.

Аннотация

Волков К. Д. Обоснованное подозрение как критерий правомерного ограничения права на свободу и личную неприкосновенность в уголовном производстве. – Статья.

Статья посвящена исследованию основных характеристик дефиниции «обоснованное подозрение» в качестве критерия правомерного ограничения права на свободу и личную неприкосновенность в уголовном производстве.

Ключевые слова: права человека, право на свободу и личную неприкосновенность, практика Европейского суда по правам человека, обоснованное подозрение.

Summary

Volkov K. D. Reasonable suspicion as a criterion of lawful restrictions on the right to liberty and security of person in criminal proceedings. – Article.

The article investigates the main characteristics of the definition of “reasonable suspicion” as a criterion of lawful restrictions on the right to liberty and security of person in criminal proceedings.

Key words: human rights, right to liberty and security, European Court of Human Rights, reasonable suspicion.

УДК 347.991(4)

М. О. Деменчук

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ВИЩИМИ СУДОВИМИ ІНСТАНЦІЯМИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Згідно із Законом України «Про судоустрій та статус суддів» Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції, на який покладено обов'язок забезпечення єдності судової практики. У зв'язку з європейським вектором реформування судової системи України важливим є вивчення досвіду побудови судових систем країн Європи та місця й ролі, що відводяться судовій інстанції, яка забезпечує уніфікацію судової практики. Згідно із загальним правилом цей обов'язок покладається на вищий, або верховний, суд країни,

© М. О. Деменчук, 2015